

West-Terschelling met vuurtoren de Brandaris.

Groen Terschelling verzandt in REGELMOERAS

VERKIEZINGEN

Klimaatverandering, energiegebruik, verduurzaming, verspilling, vervuiling. De politiek richt er zijn pijlen op richting de verkiezingen. Op Terschelling zijn ze lekker bezig met eten en energie van het eiland, met rommel hergebruiken en passen op de natuur. Maar de echte vergroeningslag? Die dreigt te verzanden in een vergunningenmoeras.

ELIZABETH VOGELZANG
ANNE ROEL VAN DER MEER
FOTO'S NEEKE SMIT

Een eiland zonder afval, met alleen zelfopgewekte groene energie, een eiland dat duurzaam toerisme tot een kunst verheft. Menig Terschellingling droomt ervan. Ideeën en wensen zijn er genoeg, maar vooral strikte regels zitten volgens de 'groene voorlopers' op het Waddeneiland een echte omslag in de weg.

Toch proberen zij ook nu al verandering teweeg te brengen. Ieder op zijn of haar manier. Een rondje over het eiland.

SUUS EN JOS VAN DE ZELFPLUKTUIN: „HET IS EEN SPELDENKNOP MET HOPELIJK EEN SNEEUWBALEFFECT“
De laatste cosmea plopt zijn roze knoppen open in een grijs vochtig groenteveld; de Groenhof verdort langzaam en sterft af. Het seizoen loopt op z'n eind bij de zelfpluktuin, imkerij en voedselgaard tussen Hoorn en Oosterend. Suus en Jos Obendorfer zijn, nu de tuin in winterslaap sust, in een uiterste hoek met een schuur aan het bouwen. Het stel nam ruim tien jaar geleden de pluktuin over van haar ouders, die er in 1985 al mee begonnen.

De Groenhof is een soort zelfservice-groentebouwer. Eilanders en toeristen halen er hun dagelijkse kost en horecaondernemers gebruiken de tuin als groothandel. In de zomermaanden kan een ieder zelf onbespoten fruit, bloemen, kruiden en groenten komen plukken. Alles milieuvriendelijk en duurzaam geteeld, zonder kunstmest. „Het maakt mensen heel bewust van waar hun voedsel vandaan komt en wat er voor nodig is.“

De bodem is het goud van het bedrijf, zegt Suus. „Als je daar goed voor zorgt, krijg je gezonde planten en dus gezond voedsel.“ Aan diepe grondbewerking doen ze daarom nauwelijks en ze gebruiken groenbemesters en binnenkort compost van het eiland. „In plaats van alles uit de bodem halen, willen we er ook wat instoppen.“ Circulair werken is het doel. En dat lukt aardig, want alleen het plantmateriaal komt straks nog van de wal.

Een duurzaam paradijsje van dik vier hectare. Zet het zoden aan de dijk in een wereld die schreeuwt om grote daden? „Het is een speldenknop, maar je hoopt dat het een sneeuwbaaleffect veroorzaakt“, zegt Suus. „Uiteindelijk begint alles met bewustwording.“

De overheid zou ondernemers daarin best beter kunnen ondersteunen, vindt de Terschellingse. „We bouwen een loods. Het heeft ons tien jaar gekost om de vergunningen rond te krijgen. Ik snap dat er regels nodig zijn, maar voor je het weet zit je verstrikt in een web.“

Is dat ook wat ze in het achterhoofd heeft bij de stembusgang op 22 november? „Pff, ik weet het nog niet.“ Het wordt in ieder geval een partij die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft.

DE PLASTICIJUTERS VINCENT EN ROLAND VAN DE JUTFABRIEK: „VOGELS ZIEN DE PLASTICKORRELS ALS VOER EN VRETEN ZICHZELF KAPOT.“

Als Vincent Kooijman 's nachts een 'rammel-tje' hoort bij het dakraam, dan weet hij genoeg. Dan springt de Terschelling in een broek en rijdt richting strand. Bij rammelwind is de kans groot dat bijzondere spullen aanspoelen op het eiland.

Een tijdje geleden vond hij een smeltkroes, een eeuwenoude beker voor het smelten van edelmetalen, afkomstig van een schip waarvan niemand weet waar het precies is vervaardigd. Een smeltkroes – minimaal 400 jaar oud – is de trofee voor elke jutter op Terschelling, dan hoor je er echt bij.

Tegenwoordig vindt Kooijman vooral plastic, heel veel plastic. Hij zet in zijn Jutfabriek, die hij samen met kompaan Ivo Wiersma bestiert, een 5-liter-emmertje op tafel. Die zit vol met kleine kunststofkorrels, bijeengezocht in vier uurtjes. Terschelling ligt er vol mee. „De vogels en de vissen vreten de korrels op, en daarmee eten ze zichzelf kapot.“

Volgens Kooijman zitten de korrels in het zeewater omdat grote kunststoffabrieken 1 procent van hun koelwater als 'reststoffen'

Verkiezingstour

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen trekt de LC door de provincie om de stemming te peilen rondom de grote verkiezingsthema's. In deze aflevering van Verkiezingstour varen we naar Terschelling en hebben we het over duurzaamheid en energie.

mogen lozen. Via kanalen en rivieren belandt de troep in zee. En vlak de ramp met containerschip MS Zoe niet uit, zegt hij. Nog altijd spoelt er rotzooi aan.

Het doel van Kooijman is om van het strandplastic, ook de grotere stukken en ook het visnetpluis, weer bruikbare spullen te maken. Dan is het een grondstof voor iets nieuws.

Hij en medewerker Roland van Praag tonen in de loods in West-Terschelling de shredders, de maalmachine die grote stukken plastic tot kleine stukje verpulvert. En ze laten de injectoren zien, de apparaten waarin de plastics worden gesmolten (duidelijk te ruiken!) en in andere gebruiksvormen omgezet. Kledinghaakjes bijvoorbeeld, en bloempotjes, bordjes en onderzetters.

„Binnen vijf jaar moet al het bruikbare plastic van het eiland hier worden verwerkt“, zegt Kooijman. „Niet alleen de troep van het strand, ook het plastic dat in de horeca en door bewoners en toeristen wordt gebruikt.“

Dat kan volgens hem en Van Praag pas als de regels worden aangepast. „Als we al het plastic van Terschelling willen verzamelen en verwerken, dan moeten we ons aan dezelfde

Dirk Lintmeijer en Jacob Sil Ruijge van energiecoöperatie Terschelling Energie. „Iedereen zal er de noodzaak van moeten inzien. En die noodzaak is er, het smelten van de ijskappen is al onomkeerbaar.“

regels houden als een afvalverwerkingsbedrijf. Dat kan nooit." Te gek voor woorden, vindt Van Praag. "Als circulariteit ergens mogelijk is, dan is het hier op Terschelling. De bewustwording onder eilanders is groot. Het eiland is voor alle mensen die hier wonen hun achtertuin. En die tuin moet er netjes bij liggen."

Zijn stem gaat vermoedelijk naar het NSC van Pieter Omtzigt, Kooijman weet het nog niet. "Er wordt heel veel gesproken in dit land. We hebben doeners nodig."

MELKVEEHOUDER JODI KUIPERS: KOEIENSTRONT KAN HET EILAND HELPEN IN DE ENERGIETRANSITIE
Terschelling telt elf melkveehouders, een tuinder en twee schapenhouderijen die werken op 1100 hectare boeregrond. Jodi en Kasia Kuipers hebben een melkveebedrijf met een glamping aan de rand van Hoorn, met land dat de Waddenzee aantipt.

Jodi doet aan agrarisch natuurbeheer en zit in het dagelijks bestuur van agrarische natuurvereniging Waddenvogels. Op zijn land is plek voor weidevogels en ganzen. Kuipers is zijn complete eerste snee kwijt aan duizenden gakkers die al het verse gras opvreten. Hij krijgt honderd procent vergoed, omdat het eiland is aangemerkt als thuisland van de gans. "Natuur kun je niet op je boterham smeren."

Kuipers ziet een taak voor de boeren om het eiland verder te helpen in de energietransitie. "Daarin kunnen we echt wat betekenen." De mest van de 350 koeien, die hij en zijn twee collegaboeren in Hoorn samen houden, zou bijvoorbeeld genoeg kunnen zijn om een vergister op te laten draaien. Die kan dan duizend huishoudens van energie voorzien. Daarnaast is er plek op de (stal) daken voor duizend zonnepanelen. En als er dan ook nog drie windmolens op het eiland komen, ben je een heel eind met je zelfvoorzienendheid, denkt Kuipers. "We hebben hier de ruimte."

Waar het overheidswege aan ontbreekt, is een brede visie, zegt de boer. "Een paar jaar geleden was Terschelling nog te klein voor alternatieve energie. Dan kies je voor Russisch gas." De gemeente is nog steeds terughoudend, vindt hij. "Ze komen niet verder dan wat tochtstrippen."

Op 22 november gaat zijn stem naar Pieter Omtzigt of Caroline van der Plas. Hij twijfelt, want hoe breed kijken de nieuwkomers? "De wereld bestaat niet alleen uit boeren hè."

HOUTZAGER EN MEUBELMAKER PIETER DE JONG: IK HEB NOG NOOIT AFVAL AFGEVOERD. ONS HOUT GAAT ALLEEN ALS TAFEL VAN HET EILAND AF.

Kijk hoe weinig ruimte er zit tussen de jaarlingen, zegt Pieter de Jong in zijn loods in Oosterend. Hij toont een tafelblad van grenenhout, afkomstig van gerooide eilanderdennenbomen. Inderdaad, de ringen zitten vlak bij elkaar. Dat betekent twee dingen. Ten eerste: bomen groeien niet hard op Terschelling. Ten tweede: de kwaliteit van het hout is super.

Houtzager en meubelmaker is De Jong. Net als zijn vader Roelof, die in 2016 met het kopen van een zaagmachine de eerste aanzet gaf voor het bedrijf. "Lekker zagen leek hem fantastisch", zegt Pieter. "Als hobby. Hij werkte in de offshore."

En zie nu eens. Het gaat als een speer met Island Woods, het bedrijf waar ook Pieters' vrouw Nina nadrukkelijk bij betrokken is. Uniek: De Jong junior en senior gebruiken alleen hout van Terschelling voor meubels en renovaties. Het hout kopen ze van Staatsbosbeheer. "Onze houtvoorraad bevindt zich in een straal van 13 kilometer van ons bedrijf. Alleen als tafels, stoelen of kasten verlaat ons hout Terschelling."

De tafels zijn voorzien van een chip. Scan je die als nieuwe eigenaar met je mobiele telefoon, dan kom je te weten op welk bosperceel de boom stond waarvan het meubel is gemaakt. En je ziet foto's van de werkplaats.

Reststromen zijn er niet bij de familie De Jong. Zo verdwijnen houtsnippers in de biomailer op het bedrijfsterrein, een composthoop waaruit warmte wordt gehaald. De biomailer is omringd door een houten kunstwerk van Elmo Vermijs. Die compost broeit, de rook komt eraf. De warmte wordt via slangen naar de loods geleid. "Dat is onze

Roland van Praag en Vincent Kooijman maken nieuwe producten van gejut plastic.

Melkveehouder Jodi Kuipers tussen de koeien.

Pieter de Jong van Island Woods zaagt hout op locatie.

Suus en Jos Obendorfer van de zelfpluktuin, imkerij en voedselgaard Groenhof.

verwarming", vertelt Pieter. "Er gaat geen energie verloren."

Na een paar jaar brengen hij en zijn vader de compost naar de pluktuin even verderop en naar het bos, waar het als voedsel dient voor jonge, nieuwe bomen. "En dat is echt van meerwaarde, want we hebben hier arme grond."

De politiek kan iets opsteken van de houtzagerij in Oosterend, vindt Pieter de Jong. "Wij dragen het circulaire verhaal uit en het

eiland is er blij mee. Volgens mij moet dat ook op grotere schaal kunnen. Weet je wat het voordeel is van hout? Je kunt het altijd weer aanplanten. Het is dan de vraag waar je dat dan doet. Lastig, maar niet onoplosbaar."

Hij neigt naar een stem op Omtzigt. "Hij heeft een streepje voor. Ik stem niet alleen voor mezelf, maar voor heel Nederland. En het gaat me niet alleen om de duurzame doelen van partijen. Ik stem in de eerste plaats voor het collectief."

ENERGIEMANNEN DIRK EN JACOB SIL: WE HEBBEN HIER TWEE WINDMOLENS NODIG. DE BRANDARIS VINDT IEDEREEN TOCH OOK SCHITTEREND?

Je kunt nog zoveel zonnepanelen laten aanrukken, zegt voorzitter Dirk Lintmeijer van energiecoöperatie Terschelling Energie, het eiland kan uiteindelijk niet zonder windmolens. "Daarvan hebben we er twee nodig", zegt hij aan de keukentafel in Lies.

"Laat ons nou een proeftuin zijn waarin ook aquathermie (warmte uit water, red.) een plek heeft. Dan kan Terschelling over tien jaar zelfvoorzienend zijn. Sterker, als het ergens kan, dan is het hier. We hebben zon, getijden, wind, een 'gesloten' gemeenschap en logistieke ervaring. Bovendien zit de Wadkabel zo'n beetje aan de maximale capaciteit."

De plannen zijn ambitieus, maar vooralsnog zullen Lintmeijer en zijn collega's in het coöperatiebestuur geduld moeten hebben. Provinciale regels staan nieuwe windmolens op land niet toe. "Iedereen zal de noodzaak van molens moeten inzien. En die noodzaak is er, het smelten van de ijskappen is al onomkeerbaar. Het is simpel: de zon schijnt lang niet altijd, maar er gaat geen dag voorbij dat het hier niet waait." In enorme accu's zou de stroom kunnen worden opgeslagen.

Hij weet zo een paar plekken waar turbines zouden kunnen verrijzen. "Zonder dat er sprake is van geluidsoverlast. Maar dan moet het gemeentebestuur er wel voor vechten. Stel dat je nu zou besluiten een toren te bouwen die net zo hoog is als de Brandaris. Dan zou iedereen tegen zijn. Maar de Brandaris vindt iedereen schitterend, de vuurtoren is het symbool van Terschelling. Het is dus ook gewinning. Daar komt bij dat een windmolen hier waarschijnlijk tijdelijk zou staan. Er komen in de toekomst andere energiebronnen."

Het eiland telt bij Hee nu twee zonneparkjes, goed voor de opwek van stroom die gelijkstaat aan het verbruik van dik 200 huishoudens. Leden - er zijn er zo'n 250 - hebben geld ingelegd en krijgen een jaarlijkse vergoeding. "We verkopen de stroom aan Energie van Ons", vertelt Jacob Sil Ruige, zonneparkdirecteur. Hij benadrukt net als Jodi Kuipers dat ook mestvergisting zou kunnen bijdragen aan de energievoorziening op het eiland.

Grote winst is te behalen door energiebesparing, zegt Lintmeijer, die ook energiecoach is. Er is een gemeentelijk potje van 130.000 euro beschikbaar om huishoudens met een bescheiden inkomen en een slecht geïsoleerd huis te helpen. "Denk aan isolatiemaatregelen en het vervangen van oude elektrische apparaten door zuinigere exemplaren."

WETHOUDER GEA VAN ESSEN - WE LEVEN VAN INCIDENT NAAR INCIDENT. ZO GAAN WE DUS NAAR DE KLOTEN.

Ooit was het doel van Terschelling om in 2020 zelfvoorzienend te worden. Nou, zegt wethouder Gea van Essen, dat is niet gelukt. Maar het streven is er nog steeds. Op haar met planten opgefleurde kamer op het gemeentehuis hangt een poster: Samen voor een duurzaam Terschelling. "We trekken al jaren samen op met de andere Waddeneilanden."

Stappen zet je pas echt volgens Van Essen als er in de grote hoeveelheid regels wordt gesneden. Een voorbeeld: voor spouwmuurisolatie is als gevolg van de Wet natuurbescherming eerst een onderzoek nodig om vast te stellen of er vleermuizen zitten. Dat duurt altijd lang. "De wet is op deze manier te beperkend."

Nog een voorbeeld: Liander mag als netwerkbeheerder geen accu's leveren voor energieopslag. "Alles moet via het stroomnet, terwijl juist dat net al zo overbelast is. We hebben, zeker als Doeksen de boten gaat elektrificeren, een tweede Wadkabel nodig."

Wethouder Gea van Essen: "Terwijl we allemaal grote stappen moeten maken, leven we van incident naar incident. Zo gaan we dus naar de kloten."

"Terwijl we allemaal grote stappen moeten maken, leven we van incident naar incident. Zo gaan we dus naar de kloten. We worden gek van het regelmoeras, van de Rijksveroverheid en van de provincie, die overall bovenop zit. Je hoeft maar een scheet te laten..."

Wat nou als al de regels zouden worden versoepeld en Van Essen kon doen wat zij nodig vindt voor Terschelling? "Dan zou ik willen dat je hier op het eiland energie mag leveren aan je burens als je zelf te veel hebt. Dan zou ik een einde maken aan de voorwaarde dat je pas je muren mag isoleren als je een vergunning hebt. En dan zou ik willen dat er ook voor het isoleren van recreatiewoningen een subsidie zou bestaan. Die is er nu niet, terwijl hier heel veel chalets zijn. Als we die zouden isoleren, is het heel erg effectief."

Bovendien zou ze, los van regels, willen dat duurzaam toerisme meer een vanzelfsprekendheid zou worden op Terschelling. "Dat leeft wel bij ondernemers, maar minder dan ik zou willen."

Ze wijst op alle ontwikkelingen die wel positief zijn: de werkzaamheden van de energiecoöperatie, de plannen om met aquathermie een deel van het eiland van warmte te voorzien, de eigen kaasfabriek, de tuin met zilte gewassen en de Jutfabriek. "Bij de Jutfabriek zouden ze toch selectief plastic moeten kunnen inzamelen om bijvoorbeeld kunststof paaltjes of tegels te fabriceren. We vinden het een fantastische idee en denken mee. Maar ja, daar heb je het weer: regels."

Over de windmolens die de energiecoöperatie graag zou zien verrijzen op het eiland, zegt Van Essen aanvankelijk geen mening te hebben. Even later zegt ze: "Ook ik zie wel de noodzaak van windenergie, maar over de vorm ben ik niet uit. Misschien kun je ook het doel bereiken met meerdere kleine molentjes."

Ze is wethouder namens Plaatse-lijk Belang Terschelling. Daar kan ze op 22 november niet op stemmen. "Ik ben zwevend. Hoewel... eigenlijk zijn politieke partijen zwevend. Net als veel andere mensen denk ik over veel dingen al heel lang min of meer hetzelfde. Wat ik belangrijk vind is dat mensen lief zijn voor elkaar. We zullen het in dit land samen moeten doen. Te vaak is de markt leidend. Die markt heeft er belang bij dat we blijven consumeren, terwijl we dat juist veel minder moeten doen."